

ІВАН ОГІЄНКО ПРО РІДНУ МОВУ

На зламі тисячоліть, в умовах національно-державного, культурно-освітнього відродження нашої благословенної богоспасенної України особливої ваги набувають науково-теоретичні та методологічні настанови видатного українського педагога-просвітителя, церковного діяча і справжнього патріота Івана Огієнка (митрополита Іларіона) про роль та значення рідної мови у навчанні та вихованні дітей. Через багатющу педагогічну спадщину вченого червоною ниткою проходить ідея: справжнє виховання і навчання підрастаючого покоління ґрунтується на глибокому й усвідомленому вивченні рідної мови, власної історії, культури та духовних надбань попередніх поколінь, наших дідів і прадідів. У цьому взаємозв'язок минулого й сучасності, давнього і нового. Рівень культури народу, – зазначав видатний вчений, – його націєтворчі здобутки та перспективи перебувають у пропорційній залежності від рівня літературної мови.

Становлення дитини як особистості починається у родині. Саме від батька й матері дитина засвоює перші відомості чи набуває знань про світ і довкілля, про закони розвитку природи й людських, суспільних відносин, про красиве і потворне, про вічне і минуле, про справжнє і удаване... Першими вчителями і наставниками у дітей є саме батьки, їх авторитет завжди незаперечний. Але ж якою мусить бути і міра відповідальності перед ними?

Багато уваги приділяв Іван Огієнко відкриттю перед кожною дитиною усіх багатств нашої української літературної мови, невичерпності її джерел. Він підкреслював, що колядки і щедрівки, заклички і примовки, лічилки і дражнилки, а ще багатюща народнопісенна, народнопоетична творчість повинні широко і ґрунтовніше застосовуватися як у навчальній, так і у виховній роботі з дітьми. І до сьогодні ці положення не втратили свого практичного значення.

Іван Огієнко застерігав від неправильного, довільного вживання учителем під час спілкування з учнями (не тільки під час

навчальних занять, а й поза їх межами) архаїзмів, неологізмів, вульгаризмів, калькової мови. Він зазначав зокрема: “У звичайній мові архаїзми псують чистоту літературної мови”. Із сумом та неспокоєм писав про таке явище, яке і дотепер має своє місце у нашому сьогоденні: “Літературна мова наша, хоч має невичерпне джерело перлин у своїй живій мові, невироблена, стан навчання її по школах ненормально низький, сама наука її не може похвалитися поважними працями, бо громадянство не заохочує своїх учених-україністів до глибокої праці”.

Є підстави стверджувати, що для Івана Огієнка основою виховання і становлення особистості була віра і мова: “Зробіть усе, щоб з дітей вийшли свідомі люди”, – звертався він до учительства. За основу світовчення для будь-якої людини Іван Огієнко як громадянин і церковний діяч брав Святе Писання. Стосовно мови, то Біблія говорить: “Споконвіку було Слово, а Слово в Бога було, і Бог було Слово. Воно в Бога було споконвіку. Усе через Нього повстало, і ніщо, що повстало, не повстало без Нього” (Св. Єван. від Івана, 1-1:3).

Немає мови більшої, немає мови меншої. Немає мови кращої чи гіршої, бо всі мови від Бога. Людина, яка зневажає мову народу, серед якого живе, чинить не за Господньою заповіддю: “А тепер, як прийду я до вас, браття, і до вас говорити буду чужою мовою, то який вам пожиток зроблю, коли не поясню вам чи то відкриттям, чи знанням, чи пророцтвом, чи наукою? Так і ви, коли мовою не подаєте зрозумілого слова – як пізнати, що кажете? Ви говоритимете на вітер! Як багато, наприклад, різних мов є на світі, і жодна з них не без значення” (Перше посл. св. Павла до коринтян, 14-6:10).

Іван Огієнко радив батькам і вчителям: через мову, через живе спілкування ми торкаємося найвіддаленіших, найпотаємніших куточків людської душі, яка завжди, за будь-яких умов, прагне світла. Звідси знову Господні настанови, що несуть справжню мудрість на віки вічні: “Ось тому, хто говорить чужою мовою, нехай

молиться, щоб умів вияснити. Бо коли я молюся чужою мовою, то молиться дух мій, а мій розум без плоду!” (Перше посл. св. Павла до коринтян, 14-13:14).

Вболіваючи за долю українського народу, його місце в європейській та світовій спільноті, Іван Огієнко розумів, що рідна школа – “...найсильніше джерело вивчення і консервації своєї рідної мови взагалі, а літературної зокрема”. Він наголошував на тому, що вчити українських дітей рідною їм мовою є справою чистого сумління та патріотичного обов’язку кожного педагога-просвітянина, учителя національної школи.

Десять найголовніших мовних заповідей свідомого українця-громадянина свого народу, своєї держави (за Іваном Огієнком):

Мова – то серце народу: гине мова – гине і народ.

Хто цурається рідної мови, той у саме серце ранив свій народ.

Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша освіта її.

Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об’єднанню нації.

Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.

Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова і вимова, тільки один правопис.

Головний рідномовний обов’язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.

Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу.

Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.

Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов’язки.